

UITVOERINGSRICHTLIJN MOLENADVIES

(URL 2002)

Versie 1.0

Vastgesteld
door het Centraal College van Deskundigen Restauratiekwaliteit
op 20 maart 2015

VOORWOORD

Deze uitvoeringsrichtlijn (hierna ook: URL) beschrijft de kwaliteitseisen aan werkzaamheden van een bureau dat adviseert bij de instandhouding (onderhoud en restauratie) van monumentale en karakteristieke molens.

Doel

Deze uitvoeringsrichtlijn biedt een handvat bij het – volgens de eisen van de erkenningsregeling Molenadvies – opstellen van diverse soorten advies bij voorbereiding en begeleiding van uitvoeringswerkzaamheden aan monumentale en karakteristieke molens.

Met deze URL willen betrokken partijen de professionalisering bevorderen van het werk van molenadviesbureaus op bedrijfskundig en restauratie-inhoudelijk niveau, en daarmee kwalitatieve en hoogwaardige instandhoudingsprojecten van monumentale en karakteristieke molens stimuleren.

Inhoud van de Uitvoeringsrichtlijn Molenadvies

De URL bestaat uit verschillende samenhangende delen, die betrekking hebben op werkzaamheden, kennis en kwaliteit bij/van advies bij instandhouding van monumentale en karakteristieke molens.

Deze uitvoeringsrichtlijn is op 20 maart 2015 door de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) vastgesteld. De Uitvoeringsrichtlijn zal per 1 april 2015 worden gehanteerd voor het uitgeven van een certificaat Molenadvies ten behoeve van de instandhouding van monumentale en karakteristieke molens.

Relatie met BRL-EMA (BRL ERM 2000)

Om de grote variëteit aan specialismen binnen de monumentenadviesbureaus een onderdak te bieden, is gekozen voor een erkenningsregeling die bestaat uit twee delen:

In de beoordelingsrichtlijn Erkend Monumenten Adviesbureau (BRL-EMA) BRL ERM 2000 staan de bedrijfsvoering en kwaliteitszorg centraal. Kwaliteitszorg is gedefinieerd als alle processen die zowel de vakinhoudelijke- als de bedrijfskundige kwaliteit borgen. De beoordelingsrichtlijn ERM 2000 is voor alle adviesbureaus gelijk.

Daarnaast wordt per discipline een vakinhoudelijke uitvoeringsrichtlijn ontwikkeld. Voor u ligt de uitvoeringsrichtlijn voor Molenadvies. Andere vakinhoudelijke uitvoeringsrichtlijnen kunnen toegevoegd worden.

Voor een erkenning op basis van de BRL ERM 2000 is vereist dat een bureau voldoet aan de eisen van ten minste één van de vakinhoudelijke uitvoeringsrichtlijnen in combinatie met de eisen die zijn vermeld in de ERM 2000.

Voorgeschiedenis

Er is geen eerdere versie van deze uitvoeringsrichtlijn.

Deze uitvoeringsrichtlijn is op basis van de lopende versie van de erkenningsregeling BRL-EMA (Erkend Monumenten Adviesbureau, BRL ERM 2000) opgesteld door Pieter van Traa van De Steunbeer BV restauratiearchitecten in samenwerking met een begeleidingscommissie.

De begeleidingscommissie bestond uit:

- Paul Groen en Gijs van Reeuwijk (molenadviseurs);
- Walter Vaags, Luc Verbij en Alex van der Perk (molenmakers, leden en niet-leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers NVVM);
- Leo Endedijk, Hans Wybenga en Ramon Dölle (moleneigenaren);
- Gerard Troost en Robert Berkovits (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE));
- Miranda Maring en Hanneke Bleys (Hobéon);
- Walter de Koning (Stichting ERM).

Beheer

Het Centraal College van Deskundigen (CCvD) Restauratiekwaliteit, ondergebracht bij ERM, beheert deze beoordelingsrichtlijn inhoudelijk. De actuele versie van deze beoordelingsrichtlijn staat op de website van ERM (www.stichtingerm.nl) en is op elektronische wijze tegen ongewenste aanpassingen beschermd. Het is niet toegestaan om wijzigingen aan te brengen in de originele en door het CCvD Restauratiekwaliteit goedgekeurde en vastgestelde teksten met het doel hieraan rechten te (kunnen) ontlennen.

© 2015 Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg

Vrijwaring

De stichting ERM is behoudens in geval van opzet of grove schuld niet aansprakelijk voor schade die bij de certificerende instelling, het gecertificeerde bureau of derden ontstaat door het toepassen van deze beoordelingsrichtlijn met de bijbehorende uitvoeringsrichtlijn.

INHOUD

1. INLEIDING	6
1.1. Onderwerp.....	6
1.2. Deelcertificaten.....	6
1.3. Procedure.....	6
2. TERMINOLOGIE, BEGRIPPEN EN DEFINITIES	7
2.1. Algemeen	7
2.2. Begrippen en definities.....	7
2.2.1. Algemeen	7
2.2.2. Specifiek voor deze URL geldende begrippen en definities	11
3. EISEN AAN HET PROCES	15
3.1. Uitgangspunten voor het nemen van beslissingen bij advies en instandhouding	15
3.1.1. Algemeen	15
3.2. Onafhankelijkheid	15
3.3. Offerte	15
3.4. Opdrachtaanvaarding	15
3.5. Uitbesteden	15
3.5.1. Kwaliteit van uitbesteed of door derden opgesteld werk.....	16
3.6. Verantwoording van het advieswerk.....	16
3.7. Communicatie	16
4. EISEN AAN DIENSTEN	17
4.1. Randvoorwaarden aan diensten.....	17
4.1.1. Veiligheid.....	17
4.1.2. Duurzaamheid	18
4.2. Onderzoeken ter voorbereiding van het plan.....	18
4.2.1. Bouwhistorisch onderzoek / waardenstelling.....	18
4.2.2. Bouwkundige opname / inspectie	19
4.2.3. Functioneel onderzoek / programma van eisen.....	19
4.3. Planvorming	19
4.3.1. Algemeen	19
4.3.2. Het instandhoudingsplan	21
4.3.3. Het periodiek onderhoudsplan.....	22
4.3.4. De kostenraming, begroting	22
4.4. Aanbesteding en gunning.....	22
4.4.1. Begeleiding van de aanbesteding	23
4.4.2. Advisering inzake de prijs- en contractvorming, gunning / opdrachtverlening	23
4.5. Advisering met betrekking tot financiële aspecten.....	23
4.6. Wabo-omgevingsvergunning.....	24
4.6.1. Aanvragen van de Wabo-omgevingsvergunning.....	24
4.6.2. Verstrekken van informatie.....	24
4.7. Toezicht, directievoering en eindverantwoording	24
4.7.1. Informatievoorziening	25
4.7.2. Controle op uitvoering	25
4.7.3. Vertegenwoordiging bij oplevering	25
4.7.4. Eindverantwoording.....	25
4.8. Advies zonder plan.....	26

5. EISEN AAN HET MOLENADVIESBUREAU	27
5.1. Algemeen	27
5.2. Instandhoudings specifieke bureau expertise	27
5.2.1. Vereiste kennis binnen het bureau	27
5.2.2. Kwalificatie van medewerkers	28
5.3. Uitgangspunten voor de adviestaak van de molenadviseur	29

Bijlage 1 Geschiedenis van het molenbehoud in de 20^e eeuw

1. INLEIDING

1.1. Onderwerp

Deze uitvoeringsrichtlijn beschrijft de eisen die worden gesteld aan het tot stand komen en de inhoud van diverse soorten advies bij het voorbereiden en begeleiden van werkzaamheden aan monumentale en karakteristieke molens.

1.2. Deelcertificaten

In het kader van deze richtlijn worden geen deelcertificaten verstrekt.

1.3. Procedure

Voor het krijgen van het certificaat geldt de procedure zoals beschreven in hoofdstuk 2 van de ERM-beoordelingsrichtlijn Erkend Monumenten Adviesbureau (BRL-EMA) BRL ERM 2000.

Voor certificering van een molenadviesbureau op basis van de ERM-beoordelingsrichtlijn Erkend Monumenten Adviesbureau (BRL-EMA) BRL ERM 2000 is vereist dat het adviesbureau zowel voldoet aan de eisen van de Uitvoeringsrichtlijn Molenadvies (URL 2002) als aan de eisen gesteld in de (BRL-EMA) BRL ERM 2000.

Het certificaat kan worden toegekend aan een molenadviesbureau, zijnde een bedrijf gespecialiseerd in het maken van plannen ten behoeve van de instandhouding van monumentale en karakteristieke molens in Nederland of een onderdeel hiervan, en/of het toezicht of het directievoeren van instandhoudingswerkzaamheden aan monumentale en karakteristieke molens, of een onderdeel hiervan.

Naast de eisen die in deze uitvoeringsrichtlijn zijn vastgelegd, stellen de certificerende instellingen aanvullende eisen in de zin van algemene procedure-eisen van certificatie, zoals vastgelegd in het algemeen certificatiereglement van de betreffende instelling.

Via de certificatie-overeenkomst stemt het bureau in met het certificatiereglement van de certificerende instelling.

Voor 'certificaathouder' dient in dit document eveneens 'aanvrager' te worden gelezen en omgekeerd.

2. TERMINOLOGIE, BEGRIPPEN EN DEFINITIES

2.1. Algemeen

Hieronder zijn in paragraaf 2.2.1 de algemene begrippen opgenomen en in paragraaf 2.2.2 de begrippen die specifiek in deze uitvoeringsrichtlijn om uitleg vragen.

Voor termen en begrippen in de kwaliteitszorg voor monumenten gelden die zoals beschreven op de website van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM: www.stichtingerm.nl)

Voor de algemene termen en begrippen in de monumentenzorg geldt het boek 'Bouwkundige termen' van Haslinghuis en Janse (5e druk, Leiden 2004).

Voor de specifieke molentermen en -begrippen geldt de publicatie 'Molens' door ir. F. Stockhuyzen.¹

Om duidelijk te maken waarin 'molenadvies' zich onderscheidt van 'gewoon monumentenadvies', worden hieronder de specifieke kenmerken van de activiteiten van de molenadviseur benoemd en wordt diens werkterrein nader omschreven.

De definitie van een molen is afgeleid van de definitie die de Internationale Molenvereniging (The International Molinological Society – TIMS) hanteert voor de molenkunde:

*Molinology is the study of mills and other mechanical devices which use the energy of moving water or wind, or the strength of animal or human muscle to power machines for such purposes as hammering, grinding, pumping, sawing, pressing or fulling.*²

Een molen definiëren we daarom hier als een constructie of inrichting, waar het door middel van stromend water, wind of spierkracht van mens of dier opgewekte vermogen direct of indirect wordt toegepast voor het produceren van goederen of het verplaatsen van water.

Het werkterrein van de molenadviseur omvat het doen van onderzoek en het leveren van cultuurhistorisch-, bouwkundig-, bouwtechnisch- en werktuigbouwkundig advies met betrekking tot het beheer en de instandhouding van monumenten en cultuurhistorisch waardevolle objecten en gebouwen vallend binnen bovengenoemde definitie van een molen.

2.2. Begrippen en definities

2.2.1. Algemeen

Begrippen en definities zoals onder meer genoemd in de BRL 'Onderhoud en restauratie van monumenten' (BRL ERM 2000):

Adviseur	Deskundige gericht op de instandhouding van het monument ten aanzien van bouwtechnische en/of bouwhistorische aspecten. ³
Architect	In restauratie gespecialiseerde architect die is ingeschreven in het Architectenregister, beheerd door het Bureau Architectenregister (BA). ⁴

¹ Oorspronkelijke uitgave CAJ van Dishoek-Bussum-Holland, 1962

² Bron: Internationale Molenvereniging - The International Molinological Society – TIMS

³ Bij voorkeur een EMA-adviseur. Adviseurs die erkend zijn op basis van de EMA, voldoen aan de deskundigheidseisen die gelden voor het realiseren van de door ERM voorgestane restauratie-kwaliteit.

Bedrijfsopleidingsplan	Een periodiek te actualiseren document dat beschrijft welke kennis en kunde binnen het bedrijf aanwezig is, hoe deze kennis en ervaring op peil te houden, uit te wisselen en over te dragen, welke behoeften, tekorten, verbeterpunten en aandachtspunten er bestaan en hoe deze in te vullen, als uitvloeisel van het beleidsplan met de strategische- en operationele doelstellingen van het bedrijf en toegespitst op de bijzonderheden van het uit te voeren restauratiewerk.
Beoordelingsrichtlijn (BRL)	In deze uitvoeringsrichtlijn is dat de Beoordelingsrichtlijn 'Onderhoud en restauratie van Monumenten' (BRL ERM 2000).
Certificaat	De kwaliteitsverklaring zoals deze wordt afgegeven door de certificerende instelling (CI) aan een certificaathouder
Certificaathouder	De rechtspersoon aan wie het certificaat is afgegeven.
Certificerende instelling	De instelling die aan de hand van de uitgevoerde toetsen een certificaat verstrekt aan de certificaathouder.
Compatibiliteit	Mate waarin de eigenschappen van het nieuwe materiaal is afgestemd op het bestaande. Een ingreep of behandeling mag geen schade (in technische of esthetische zin) toebrengen aan het aanwezige historische materiaal. De ingreep zelf dient binnen die randvoorwaarden zo duurzaam mogelijk te zijn.
Competentie	Aangetoond vermogen om kennis, vaardigheden en/of houding en persoonlijke kwaliteiten in voorkomende situaties op adequate, doelbewuste en gemotiveerde wijze proces- en resultaatgericht toe te passen.
Conserveren	Werkzaamheden aan (onderdelen van) een gebouw om verval te stoppen of dreigende aantasting te voorkomen met als doel het zo veel mogelijk handhaven van de aanwezige verschijningsvorm.
Externe kwaliteitsbewaking (EKB)	Een certificerende instelling bewaakt als externe partij of het systeem van interne kwaliteitsbewaking en de uitvoeringspraktijk van de organisatie aan de eisen van de BRL/erkenningregeling voldoen.
Fabrikant	Een natuurlijke of rechtspersoon die een bouwproduct vervaardigt of laat ontwerpen of vervaardigen, en dat product onder zijn naam of merknaam verhandelt.
Herbehandelbaar(heid)	Herbehandelbaarheid betekent dat wanneer de behandeling is gedegradeerd tot een niet-acceptabel niveau, het mogelijk moet zijn om een nieuwe behandeling aan te brengen.
Hoofdaannemer	Een organisatie in het maatschappelijk verkeer die zelfstandig en voor eigen rekening en risico een bedrijf voert met inschakeling van onderaannemers.

---

⁴ Bij voorkeur een GEAR-architect. Architecten die erkend zijn op basis van de GEAR, voldoen aan de ambities en uitgangspunten die gelden voor het realiseren van de door ERM voorgestane restauratiekwaliteit.

Imiteren	Vervaardigen van een nieuw onderdeel in de oorspronkelijke vorm met gebruikmaking van nieuwe technieken en oorspronkelijke of modernere materialen.
Instandhouding	Het proces van voorbereiding en uitvoering gericht op het fysiek handhaven en laten functioneren van gebouwen of objecten en hun onderdelen door middel van conserveren, onderhouden, repareren, kopiëren, imiteren en verbeteren.
Karakteristiek gebouw of object	Een gebouw of object, dat niet als monument is beschermd, maar een kenmerkend onderdeel vormt van een stads- of dorpsgezicht (naar het oordeel van burgemeester en wethouders).
Kopiëren	Vervaardigen van een nieuw onderdeel in oorspronkelijke vorm met gebruikmaking van oorspronkelijke technieken en oorspronkelijke of gelijke(soortige) materialen.
Kwalificatie	Bewijs van persoonlijke eigenschappen, opleiding, training en/of werkervaring.
Monument	Een onroerend goed (gebouw of object) dat als beschermd is geregistreerd door rijk, provincie of gemeente. Onder monumenten vallen ook gebouwen en objecten die voorbescherming als monument genieten.
Onderhouden	Werkzaamheden aan (onderdelen van) een gebouw of object die in principe worden uitgevoerd met een regelmatige interval en voorzien in een periodiek voorzienbare behoefte, mede met als doel de uitstraling op peil te houden en ingrijpende werkzaamheden te voorkomen.
Ontmantelen	Als ontmantelen (of demonteren) worden alle activiteiten aange-merkt waarbij constructies uit elkaar worden genomen, materialen worden weggenomen of afwerkingen worden afgenomen, om zo veel mogelijk te worden hergebruikt.
Opdrachtgever	De opdrachtgever van de certificaathouder, in het geval van een aannemer is dit doorgaans de principaal in het bouwproces, eventueel vertegenwoordigd door zijn architect of adviseur.
Prestatie	De mate waarin een eigenschap (bijvoorbeeld sterkte of waterdichtheid) voldoet aan de eis, uitgedrukt in een grenswaarde en gemeten, berekend of beproefd volgens de bij de eis behorende bepalingsmethode. ⁵
Proefstuk	Een representatief voorbeeld op welke wijze het werk wordt geconserveerd, gerepareerd, gekopieerd, geïmiteerd of verbeterd met materialen in de juiste kwaliteit, vorm en samenstelling.
Projectplan	Een document dat de planmatige samenhang beschrijft van de specifieke maatregelen, voorzieningen en volgorde van activiteiten die nodig zijn voor de realisatie en de kwaliteitszorg van een project.

---

⁵ Deze definitie wijkt af van de definitie in de Bouwproducten Verordening (CPR). Wanneer een 'prestatie conform de CPR' wordt bedoeld, dan wordt dit vermeld.

Reconstrueren	Het in een vroegere verschijningsvorm terugbrengen.
Renoveren ⁶	Het vernieuwen van een gebouw om het te laten voldoen aan eigentijdse eisen op het gebied van: veiligheid, functionaliteit, comfort en duurzaamheid (waaronder milieubelasting). Binnen de URL valt daaronder: verbeteren.
Repareren	Plaatselijke herstelwerkzaamheden waarbij zo weinig mogelijk materiaal wordt vervangen, veranderd of toegevoegd met gebruikmaking van oorspronkelijke of modernere reparatiematerialen.
Restauratie	In het algemeen het onderhouden, herstellen, aanpassen, verbeteren of in de oorspronkelijke staat terugbrengen van een monument of historisch (kunst)object.
Restaureren	Het uitvoeren van herstelwerkzaamheden aan gebouwen met monumentenstatus dan wel met een duidelijke cultuurhistorische waarde, die verder gaan dan normaal onderhoud en tot doel hebben het gebouw in goede staat te brengen met behoud van cultuurhistorische waarden. Binnen deze Uitvoeringsrichtlijn (URL) vallen daaronder: conserveren, repareren, kopiëren en imiteren.
Reversibiliteit	Een ingreep moet volledig omkeerbaar zijn. Of het gaat bij de ingreep om een herkenbare toevoeging, die dankzij de herkenbaarheid weer ongedaan kan worden gemaakt.
Scholingsplan	Een periodiek te actualiseren meerjarig document (tenminste voor twee jaar) dat beschrijft welke kennis en kunde bij de certificaathouder aanwezig is, hoe deze kennis en ervaring op peil wordt gehouden en welk tekort aan kennis er is en hoe deze lacune wordt opgevuld.
Slopen	Als slopen worden alle activiteiten aangemerkt waarbij materiaal vernietigd of zodanig verwijderd wordt dat het niet meer of zeer beperkt ter plaatse voor hergebruik in aanmerking komt.
Uitvoeringsrichtlijn (URL)	Een document met uitvoeringstechnieken, methoden en de technische specificaties van materialen, gebruik van producten, verbindingen etc. Een uitvoeringsrichtlijn valt altijd onder een Beoordelingsrichtlijn en moet altijd in samenhang hiermee gelezen worden.
Verbeteren ⁷	Vervaardigen van een nieuw onderdeel in oorspronkelijke of aangepaste vorm met gebruikmaking van nieuwe technieken en oorspronkelijke of modernere materialen; waarbij de prestaties worden verbeterd ten aanzien van: veiligheid, functionaliteit, comfort en duurzaamheid (waaronder milieubelasting).

⁶ Onder renoveren wordt in het algemeen verstaan: het grondig opknappen en moderniseren van oude woningen, gebouwen of wijk. In de restauratiesector wordt renoveren ook wel gebruikt voor het opknappen van historische gebouwen zonder monumentenstatus. 'Restauratieprojecten' bij een monument of cultuurhistorisch belangrijk gebouw omvatten in toenemende mate ook werkzaamheden die als renovatie gekenschetst kunnen worden. Vooral ook wanneer sprake is van ander of intensiever gebruik. Denk aan werkzaamheden rond het isoleren en het gebruik van uit energetisch oogpunt betere installaties.

⁷ Zie ook het begrip Renoveren. 'Renoveren' heeft betrekking op het gebouwniveau en 'verbeteren' op onderdeelniveau.

Vernieuwen	Het vervangen van het bestaande voor een nieuw vervaardigd onderdeel in een oude vorm. Vernieuwen kan door kopiëren, imiteren of verbeteren.
Vervangen	Het door nieuw gelijk(soortig) materiaal vervangen van een totaal aangetast onderdeel dat niet meer te conserveren, te repareren of opnieuw te gebruiken is.
Voorbescherming	Voorbescherming houdt in dat het vergunningenstelsel van de Monumentenwet (voor archeologische monumenten) respectievelijk de Wabo (voor andere dan archeologische monumenten) gedurende de procedure tot aanwijzing als beschermd monument van overeenkomstige toepassing is.
Waardenstelling	Het vaststellen van de cultuurhistorische waarde(n) (monumentale waarden) van gebouw of bouwdeel. De waardenstelling beargumenteert waarom bepaalde bouwdelen het behouden waard zijn. Hierbij worden vijf hoofdcriteria gehanteerd: cultuurhistorische waarden, architectuur- en kunsthistorische waarden, situationele en ensemblewaarden, gaafheid en herkenbaarheid, en zeldzaamheid
Werkplan	Een plan van aanpak (omschreven planning en werkwijze) voor in ieder geval de risicovolle en restauratie-specifieke onderdelen van het werk.

2.2.2. Specifiek voor deze URL geldende begrippen en definities

Begroting	Kostenoverzicht van een bouwwerk die de kostprijs om de bouwwerkzaamheden te realiseren weergeeft. Er bestaan meerdere soorten begrotingen, afhankelijk van de fase waarin het ontwerp-proces zich bevindt: <ul style="list-style-type: none"> • Raming op basis van kengetallen: grove bouwkostenraming op basis van kengetallen per m² bruto vloeroppervlak of m³ gebouw-inhoud; • Bouwdelenraming: bouwkostenraming op basis van bouwdelen (gevel, skelet, fundering etc.) conform de NLFSB Stabu-codering; • Directiebegroting: gedetailleerde bouwkostenbegroting conform de NLFSB Stabu-codering.
Bestek	De omschrijving van een uit te voeren (bouw)werk, inclusief de van toepassing zijnde administratieve, juridische en technische bepalingen, materialen, (uitvoerings)voorwaarden, nota van inlichtingen en (eventueel) proces-verbaal van aanwijzing. Aan het bestek zijn tekeningen gekoppeld (bestektekeningen) die samen met de technische omschrijving de basis vormen van het contract tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.
Bouwhistorische inventarisatie	Bij een bouwhistorische inventarisatie worden de structuren en de bebouwing van een gebied of beheerportefeuille (een verzameling gebouwen op meerdere locaties, van één of meer eigenaars) geclassificeerd aan de hand van geconstateerde of vermoedelijke monumentwaarden. Gewoonlijk beperkt een bouwhistorische inventarisatie zich tot een beoordeling van de objecten vanaf de buitenzijde. De onderzoeker kan dan een uitspraak doen in termen van mogelijke, vermoede of zekere monumentwaarden. Indien hij

de objecten ook van binnen kan bezoeken, krijgt de bouwhistorische inventarisatie de vorm van een aantal lichte bouwhistorische opnames.

Bouwhistorische opname	Bij een bouwhistorische opname worden de bouw- en gebruiksgeschiedenis van een object (de gebouwde structuur) onderzocht en in kaart gebracht welke elementen uit de verschillende bouwfases het object nu nog bevat. De diepgang van een bouwhistorische opname hangt af van de wensen en eisen van de opdrachtgever en de overheid, zoals die in het PvO zijn geformuleerd. Een bouwhistorische opname op hoofdlijnen wordt ook wel een 'bouwhistorische verkenning' of 'quick scan' genoemd.
Bureau	Een adviesbureau in het bezit van het certificaat Erkend Molenadviesbureau op basis van de Uitvoeringsrichtlijn Molenadvies (URL 2002).
Directie voeren	Zowel het uitoefenen van het toezicht op de uitvoering van het werk als op de naleving van de overeenkomst. Vertegenwoordiging van de opdrachtgever en intermediair tussen de opdrachtgever en de uitvoerende partijen. Het bewaken van de financiën, de kwaliteit van geleverd werk en de planning alsmede de aansturing van de bij het proces betrokken partijen.
Essentiële gezondheids- en veiligheidseisen	Bepalingen betreffende het ontwerp en de bouw van machines om te zorgen voor een hoog niveau van de veiligheid of gezondheid van de mens en, in voorkomend geval, van huisdieren en de veiligheid van zaken en, indien van toepassing, de bescherming van het milieu, als bedoeld in bijlage I bij de Europese richtlijn machines (2006/42/EG).
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP) is een risico-inventarisatie voor voedingsmiddelen, gevat in een systeem dat (toegesplitst op de eigen situatie) moet aangeven waar en in welke fase van de productie- en/of distributieprocessen er gevaren kunnen ontstaan voor de gezondheid van consumenten. Daaruit voortkomend wordt vastgelegd welke maatregelen genomen worden om bedreiging van de gezondheid van de consument te voorkomen, welke controles uitgevoerd worden en wat de resultaten zijn.
Hygiëncode	Een door de het Productschap Akkerbouw opgestelde en door het Ministerie van VWS goedgekeurde code voor korenmolenaars die een kwaliteitsstandaard vastlegt, waarmee de vervaardiging van producten door korenmolenaars geheel conform de huidige wet- en regelgeving geschiedt. Controle op de Hygiëncode gebeurt door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA).
Machine ⁸	a. samenstel, voorzien van of bestemd om te worden voorzien van een aandrijfsysteem, maar niet op basis van rechtstreeks gebruikte menselijke of dierlijke spierkracht, van onderling verbonden onderdelen of componenten waarvan er ten minste één kan bewegen, en die samengevoegd worden voor een bepaalde toepassing;

---

⁸ Wettelijke definitie (Machinerichtlijn van de Europese Unie)

	<p>b. samenstel als bedoeld onder a, waarvan slechts de componenten voor de montage op de plaats van gebruik of voor de aansluiting op kracht- of aandrijfbronnen ontbreken;</p> <p>c. samenstel als bedoeld onder a of b, dat gereed is voor montage en dat in de desbetreffende staat alleen kan functioneren na montage op een vervoermiddel of montage in een gebouw of bouwwerk;</p> <p>d. samenstellen van machines als bedoeld onder a, b of c, of niet voltooide machines die om tot hetzelfde resultaat te komen zodanig zijn opgesteld en worden bestuurd dat zij als één geheel functioneren;</p> <p>e. samenstel van onderling verbonden onderdelen of componenten waarvan er ten minste één kan bewegen en die in hun samenhang bestemd zijn voor het heffen van lasten en die uitsluitend rechtstreeks aangedreven worden door menselijke spierkracht.</p>
Molenadvies	Het op basis van uitgevoerd cultuurhistorisch-, bouwkundig-, bouwtechnisch- en werktuigbouwkundig onderzoek adviseren met betrekking tot het beheer en de instandhouding van monumenten en cultuurhistorisch waardevolle objecten en gebouwen die vallen binnen de definitie 'molen'.
Molenadviesbureau	Een bureau gespecialiseerd in het maken van plannen ten behoeve van instandhouding (het onderhoud en de restauratie) van monumentale en karakteristieke molens, of een onderdeel hiervan; en/of in toezicht op of het directievoeren van de instandhouding (het onderhoud en de restauratie) van monumentale en karakteristieke molens, of een onderdeel hiervan.
Molenadviseur	Deskundige gericht op de instandhouding van de monumentale en karakteristieke molen, wat betreft bouwtechnische en/of bouwhistorische aspecten.
Monumentenadviesbureau	Een bureau gespecialiseerd in het maken van plannen ten behoeve van de reparatie, het onderhoud, de restauratie van geregistreerde monumenten in Nederland of een onderdeel hiervan en/of het toezicht of het directievoeren van reparatie-, onderhouds- of restauratiewerk aan monumenten, of een onderdeel hiervan.
Subsidieaanvraag	Een aanvraag voor een eenmalige of periodieke bijdrage van de overheid of een non-commerciële organisatie ten behoeve van de instandhouding van een monument of een cultuurhistorisch waardevol object.
Toezicht houden	Het door systematische controle ervoor zorgen dat het werk uitgevoerd wordt zoals in het bestek of de werkschrijving is vastgelegd en er voor waken dat het eindresultaat conform het bestek of werkschrijving is.
Vergunningaanvraag	Een verzoek aan het bevoegd gezag, op een door dat bevoegd gezag voorgeschreven wijze, om een vergunning te verlenen voor de uitvoering van instandhoudingswerkzaamheden aan een monument of een cultuurhistorisch waardevol object.
Warenwetbesluit Machines	Een besluit betreffende de veiligheid van nieuw vervaardigde machines, dat een implementatie in de nationale wet- en regelgeving

vormt van de door de Europese Unie opgestelde Machinerichtlijn (2006/42/EG). Het besluit definieert een machine als een samenstel, voorzien van of bestemd om te worden voorzien van een aandrijfsysteem, maar niet op basis van rechtstreeks gebruikte menselijke of dierlijke spierkracht, van onderling verbonden onderdelen of componenten waarvan er ten minste één kan bewegen, en die samengevoegd worden voor een bepaalde toepassing.

Werkomschrijving

Document waarin de uit te voeren werkzaamheden beschreven staan, alsmede de methoden en technieken die ervoor gehanteerd worden.

Voor overige termen en definities geldt het volgende document: 'Begrippenkader Restauratiekwaliteit', uitgave Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg, gepubliceerd op de website www.stichtingerm.nl.

3. EISEN AAN HET PROCES

3.1. Uitgangspunten voor het nemen van beslissingen bij advies en instandhouding

3.1.1. Algemeen

Het bureau baseert advies voor instandhouding wat betreft molens op uitgangspunten zoals omschreven in:

- paragraaf 3.4 en paragraaf 3.4.1 van de BRL-EMA (BRL ERM 2000), en bovendien:
- paragraaf 5.1.1 van deze uitvoeringsrichtlijn.

3.2. Onafhankelijkheid

In het eerste gesprek met een potentiële opdrachtgever, dan wel in de offerte, maakt het molenadviesbureau aantoonbaar kenbaar aan de opdrachtgever of het bureau gelieerd is aan enig bedrijf dat bij het werk (wat betreft (onderdelen van) planvoorbereiding of uitvoering) is of wordt betrokken.

3.3. Offerte

Het molenadviesbureau legt de te verrichten advieswerkzaamheden voor zover mogelijk vast in een offerte. Uit de offerte moet blijken dat de vraag van de potentiële opdrachtgever is begrepen. Indien de vraagstelling van de opdrachtgever tekortschiet, informeert het molenadviesbureau de opdrachtgever hierover. Desgewenst levert het bureau alternatieven aan.

De offerte behandelt minimaal de navolgende onderwerpen:

- globale omschrijving van alle te verrichten werkzaamheden aan de molen (inclusief voorbereiding, advies en uitvoering);
- opsomming van het advieswerk hierbij, te leveren door het molenadviesbureau, eventueel onderverdeeld in hoofd- en subcategorieën;
- indien van toepassing: één of meer alternatieve/aanvullende werkzaamheden door het molenadviesbureau;
- aanbieding per hoofd- en subcategorie en een totaalprijs;
- verwijzing naar de algemene voorwaarden die het bureau hanteert.

3.4. Opdrachtaanvaarding

Voordat het molenadviesbureau een opdracht aanvaardt, wint het voldoende informatie in op basis waarvan het kan besluiten of de opdracht past bij het profiel van het bureau en of de opdracht aanvaard kan worden. (Dit bijvoorbeeld op basis van in een eerder stadium geformuleerde uitgangspunten voor instandhouding of compleetheid van dossiers.)

Voor een goede afbakening van de feitelijke verantwoordelijkheid van de molenadviseur, wordt duidelijk vastgelegd welk soort opdracht het betreft. Daarnaast is de fase waarin het project zich bevindt geanalyseerd, bevestigd en vastgelegd.

3.5. Uitbesteden

In hoofdstuk 4 van deze URL worden adviesproducten beschreven die in de opdracht aan het molenadviesbureau kunnen worden opgenomen. Het bureau kan de werkzaamheden voor deze producten (deels of geheel) uitbesteden aan derden. Ook kan het zijn deze werkzaamheden al in een eerder stadium door derden is uitgevoerd (wat dan wordt omschreven in offerte en contract).

De producten genoemd in paragrafen 4.3.2 (Het instandhoudingsplan) en 4.3.3 (Het periodiek onderhoudsplan) kunnen – indien deze onderdeel vormen van het contract – niet worden uitbesteed. Als deze onderdeel vormen van het contract, voert het molenadviesbureau deze te allen tijde zelf uit.

3.5.1. Kwaliteit van uitbesteed of door derden opgesteld werk

Als het molenadviesbureau bij de advieswerkzaamheden gebruikmaakt van één of meer producten die door derden in een eerder stadium zijn of in uitbesteding worden vervaardigd, moet het molenadviesbureau (laten) controleren of deze producten voldoen aan de eisen die daaraan worden gesteld in de betreffende hoofdstukken van deze uitvoeringsrichtlijn.

Indien deze door derden vervaardigde producten niet aan de gestelde eisen voldoen, zorgt het molenadviesbureau ervoor dat deze producten alsnog daaraan voldoen. Dit hetzij door middel van eigen inzet, hetzij door aanvullende werkzaamheden van de betreffende derden.

3.6. Verantwoording van het advieswerk

Het molenadviesbureau moet keuzes met betrekking tot de uitvoering van diensten zoals omschreven in hoofdstuk 4 van deze URL kunnen verantwoorden. Het kader daarbij is de geschiedenis van het molenbehoud (Bijlage 1) en de uitgangspunten voor de omgang met monumentale en karakteristieke molens (paragraaf 5.3).

Het bureau maakt daarbij keuzes op basis van bestendige eigen kennis en ervaring (zoals omschreven in paragraaf 5.2.1) dan wel op basis van kennis verkregen door inhuur van externe partijen (zoals bedoeld in paragraaf 5.7 van de BRL-EMA (BRL ERM 2000)).

Indien het molenadviesbureau de uitvoering van de uitvoerende werkzaamheden heeft begeleid tot en met de oplevering, legt het verantwoording af over de mate waarin het gekozen ambitieniveau – zoals beschreven in het opgestelde advies of plan (inclusief werkzaamheden door ingehuurde ketenpartners) – in de uiteindelijke realisatie is behaald. Dit wordt onder andere aangetoond door meer- en minderwerkoverzichten, aanvullende opdrachten en door middel van klanttevredenheidsverklaringen.

3.7. Communicatie

Het molenadviesbureau neemt (mede)verantwoordelijkheid voor een goede communicatie tijdens het proces, om het gewenste en/of met de opdrachtgever overeengekomen instandhoudingsniveau te realiseren. Het gaat hierbij om de communicatie met alle relevante partners in de keten – waaronder opdrachtgever, overheden en uitvoerende partijen – zowel tijdens planvorming als uitvoering.

Daarnaast wijst het molenadviesbureau de opdrachtgever er aantoonbaar op als deze cultuurhistorische waarden van het monument op onacceptabele wijze schaadt of wil schaden. Dit kan bijvoorbeeld middels een gespreksnotitie, een email of een verslag van een vergadering.

4. EISEN AAN DIENSTEN

In het contract met het molenadviesbureau wordt duidelijk omschreven welke advieswerkzaamheden het molenadviesbureau levert. De eisen die in deze paragraaf onder 4.2 en verder worden benoemd, gelden voor de onderdelen voor zover opgenomen in het contract en door of onder verantwoordelijkheid van het molenadviesbureau worden uitgevoerd (zie ook par. 3.5 Uitbesteden). Paragraaf 4.1 geldt bij alle advieswerkzaamheden door het molenadviesbureau.

4.1. Randvoorwaarden aan diensten

4.1.1. Veiligheid

Een molen is een werktuig met veel draaiende en uitstekende onderdelen. Daarom is het verblijven in en het werken met of aan een molen niet zonder risico's. Nog steeds gebeuren er ongelukken in en bij monumentale en karakteristieke molens. Daarom moet er bij werkzaamheden aan monumentale en karakteristieke molens altijd zorg zijn voor veiligheid.

Elke machine die binnen de Europese Unie op de markt wordt gebracht of (op)nieuw in bedrijf wordt gesteld, moet voldoen aan de veiligheids- en gezondheidseisen zoals vastgelegd in het Warenwetbesluit Machines.

Of het Warenwetbesluit Machines van toepassing is op werkzaamheden aan een (historische) wind- of watermolen, hangt af van de aard van de ingreep.

Daarbij kan sprake zijn van de volgende situaties:

1. *Een bestaande monumentale en karakteristieke molen wordt één op één gerestaureerd, waarbij niets wijzigt aan de oorspronkelijke constructie/opbouw van het molenwerk. In dit geval is het besluit niet van toepassing, want het betreft herstel van een bestaande historische opzet. Dit geldt alleen voor zover de onderdelen afkomstig zijn van de oorspronkelijke fabrikant.*
2. *Een restant van een bestaande monumentale en karakteristieke molen wordt gereconstrueerd, waarbij het molenwerk voor het grootste deel nieuw wordt opgebouwd (al dan niet volgens de historische opzet). Hier vallen alle werkzaamheden onder het Warenwetbesluit Machines, want er wordt een volledig 'nieuwe' machine gerealiseerd.*

In dit besluit is ook vastgelegd dat de fabrikant ervoor zorgt dat machines zó zijn ontworpen, samengesteld en vervaardigd, en zodanige eigenschappen hebben en van zodanige vermeldingen zijn voorzien, dat zij geen gevaar opleveren voor het milieu als zij op passende wijze zijn geïnstalleerd en onderhouden, en worden gebruikt overeenkomstig hun bestemming of in redelijkerwijs voorzienbare omstandigheden.

Weliswaar heeft het besluit betrekking op de verantwoordelijkheid van de fabrikant (lees: de molenbouwer), maar daar waar het advies het ontwerp betreft van (onderdelen van) het gaande werk van de monumentale en karakteristieke molen, zal dit advies moeten aansluiten op het besluit.

Het molenadviesbureau moet daarom bij elk uitgebracht advies dat valt onder deze URL een analyse maken van de risico's voor de molenmaker, de molenaar, de overige werknemers/vrijwilligers en de eventuele bezoekers, wat betreft veiligheid, gezondheid en welzijn in en om de molen. Indien nodig stelt het molenadviesbureau het advies bij, als dat nodig is om de kans op ongevallen te beperken.

Het molenadviesbureau moet de wettelijke eisen eerbiedigen, maar kan door middel van het advies een gedragsverandering bewerkstelligen die leidt tot een gelijkwaardige veiligheidssituatie.

Bij deze analyse moet de adviseur gebruikmaken van de 'Risico Inventarisatie en -Evaluatie voor molens' (RI&E) zoals opgesteld door de Vereniging De Hollandse Molen.

4.1.2. Duurzaamheid

De molenadviseur streeft naar duurzaamheid, zowel bij advies als in de eigen bedrijfsvoering.

Duurzaamheid betekent hier: aansluiten op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen. Dit houdt in dat schaarse hulpbronnen zo veel mogelijk worden ontzien.

Het blijvend in gebruik zijn van bestaande gebouwen draagt bij aan duurzaamheidsdoelen, net als hergebruik van (bouw)materialen en het inzetten van duurzame energiebronnen. Behoud en restauratie van monumentale en karakteristieke molens is in die zin duurzaam, zeker als deze gebouwen bijdragen aan duurzame energievoorziening. Het adviesbureau is zich hiervan bewust en draagt deze visie uit naar opdrachtgevers.

Het adviesbureau stimuleert duurzaam bouwen bij onderhoud en restauratie. Dit houdt onder meer in dat het opdrachtgevers wijst op de mogelijkheden voor hergebruik van materialen (afkomstig van eigen locatie of van elders) en de toepassing stimuleert van duurzame bouwmaterialen, zoals FSC-gecertificeerd hout.

Bovendien speelt duurzaamheid aantoonbaar een rol in de bedrijfsvoering van de molenadviseur. Denk bijvoorbeeld aan energiezuinige verlichting, papierbesparing en een duurzaam vervoerbeleid.

Zowel bij advisering als in de bedrijfsvoering maakt het molenadviesbureau steeds een afweging of het advies of de wijze van bedrijfsvoering vanuit duurzaamheidsoogpunt een verbetering inhoudt of in ieder geval geen verslechtering.

4.2. Onderzoeken ter voorbereiding van het plan

Een van de onderdelen van advieswerk door het molenadviesbureau kan bestaan uit onderzoek ter voorbereiding van het plan. Voor zover opgenomen in het contract, gelden ten aanzien van onderstaande onderzoeken de volgende eisen.

4.2.1. Bouwhistorisch onderzoek / waardenstelling

Bij voorgenomen instandhoudingswerkzaamheden stelt het molenadviesbureau een bouwhistorische inventarisatie op die betrekking heeft op de algehele bouwwijze, bouwhistorie, zeldzame bouwwijze etc., maar ook bijvoorbeeld op een deelonderwerp zoals het interieur.

Bij een voorgenomen verplaatsing of ingrijpende (functie)wijziging stelt het molenadviesbureau een bouwhistorische opname op, voorzien van een waardenstelling.

Een bouwhistorische inventarisatie of opname en waardenstelling moet voldoen aan de richtlijnen voor de opstelling van een bouwhistorische verkenning of onderzoek van de Stichting Bouwhistorie Nederland (SBN)⁹ en dient ten minste de volgende molenspecifieke vragen te beantwoorden:

- Waarom staat de monumentale en karakteristieke molen op deze locatie?
- Welke omgevingsfactoren zijn bepalend (geweest) voor de locatie en het functioneren van de monumentale en karakteristieke molen?
- Wat is/was het productieproces en wat is daarvan te traceren?

---

⁹ <http://www.bouwhistorie.nl/userfiles/RichtlijnenBouwhistorischOnderzoek.pdf>

4.2.2. Bouwkundige opname / inspectie

Bij de opname of de inspectie van de monumentale en karakteristieke molen worden de schade- en vervalfenomenen door het molenadviesbureau aantoonbaar geïventariseerd, eenduidig vastgelegd en geïnterpreteerd. Daarbij moeten ten minste de volgende molenspecifieke onderwerpen worden behandeld:

- analyse van het krachterspel van het statische en dynamische deel van de monumentale en karakteristieke molen – afzonderlijk en in combinatie met elkaar – en vaststellen van de bouwkundige- en werktuigbouwkundige staat van deze onderdelen;
- bepaling en beoordeling van de zwakheden van specifieke onderdelen en het molentype;
- gevaren voor de veiligheid en gezondheid van mens en dier en de veiligheid van zaken.¹⁰

Onderzoek hiertoe wordt zo veel mogelijk uitgevoerd met de molen in zowel stilstand als werkend.

4.2.3. Functioneel onderzoek / programma van eisen

De uitgangspunten voor planvorming worden door het molenadviesbureau geïventariseerd, eenduidig vastgelegd en geïnterpreteerd. Daarbij moeten ten minste de volgende molenspecifieke onderwerpen worden behandeld:

- in stand houden van de functionaliteit van de molen of verbetering hiervan, mede in het licht van de uitgangspunten van de wet- en regelgeving (onder meer het Warenwetbesluit Machines en het Arbeidsomstandighedenbesluit);
- onderkennen van de gevolgen van de in de wet- en regelgeving gestelde eisen versus de in het geding zijnde cultuurhistorische waarden;
- onderkennen van de museale en/of educatieve waarde van het object;
- wensen van de eigenaar;
- wensen van de gebruikers/molenaars;
- de molenbiotoop;
- mogelijke bedreigingen voor het functioneren van de monumentale en karakteristieke molen en/of de molenbiotoop.

4.3. Planvorming

Indien het molenadviesbureau advieswerk uitvoert ten behoeve van planvorming, gelden onderstaande uitgangspunten en eisen. Par. 4.3.1 beschrijft algemene uitgangspunten. Par. 4.3.2 en verder specifieke eisen voor mogelijke contractonderdelen.

4.3.1. Algemeen

Bij de planvorming worden de cultuurhistorische waarden door het molenadviesbureau aantoonbaar onderkend, vastgesteld en gerespecteerd, en het molenadviesbureau werkt volgens de uitgangspunten voor het nemen van beslissingen uit paragraaf 3.4 en 3.4.1 van de BRL-EMA (BRL ERM 2000) en paragraaf 5.1.1 van deze uitvoeringsrichtlijn. Dit met name op die plaatsen waar wordt ingegrepen in de bestaande situatie.

Restauratie van cultureel erfgoed is alleen zinvol als dit de betekenis ervan, wat betreft onder meer (cultuur)historische, esthetische of architectonische waarden, blijvend in stand houdt of versterkt. Essentieel hierbij is dat erfgoed op een verantwoorde wijze wordt beheerd. Het gaat bij restaureren en beheren om het zo veel mogelijk vertragen van de tand des tijds. De tand des tijds dwingt tot regelmatig ingrijpen waarbij in beginsel geldt: conserverend herstel.

¹⁰ Op grond van het Warenwetbesluit Machines zijn relevante veiligheidsaspecten: gevaren voor de veiligheid en gezondheid van mens en dier en zaken. De Arbeidsomstandighedenwet stelt eisen aan de werksituatie voor de werknemer, niet de werkgever cq. de eigenaar. Tevens richt deze wet zich naast veiligheid ook op gezond werken. Indien de molenaar(s) werknemer zijn dient de inspectie zich daarom ook te richten op gezondheidsaspecten.

Bij ingrepen gelden onderstaande uitgangspunten. Deze uitgangspunten gelden zowel voor het gebouw of object als geheel, als voor een onderdeel van het gebouw of object.

De eerste stap bij restauratie is waardenstelling (herkennen en erkennen van waarden) door gekwalificeerd personeel of een ingehuurde adviseur. De waardenstelling moet aantoonbaar en toetsbaar zijn.

De tweede stap bij restauratie is het bepalen in welke mate wordt ingegrepen en hoe.

Elke ingreep is in meer of minder mate een aantasting van de cultuurhistorische waarde(n). Eisen die gesteld moeten worden aan een ingreep zijn:

- Beperk de omvang van de ingreep, zo veel als noodzakelijk is en zo weinig als mogelijk is.
- Voer de ingreep degelijk uit, om (opnieuw) ingrijpen zo veel mogelijk te voorkomen of zo lang mogelijk uit te stellen.
- De ingreep moet passen (compatibel) zijn binnen de gegeven situatie (invloed op fysieke processen mag niet tot schade leiden, reparaties moeten zwakker zijn dan het origineel).
- Vervang bij voorkeur met hetzelfde materiaal (of materiaal met dezelfde eigenschappen) en/of dezelfde techniek.

Dit heeft als consequentie dat bij ingrepen beoordeeld dient te worden of een maatregel:

- compatibel¹¹ is *en*
- herbehandelbaar¹² *of*
- omkeerbaar (reversibel)¹³.

Op basis van bovenstaande is een voorkeursvolgorde te definiëren voor ingrepen.

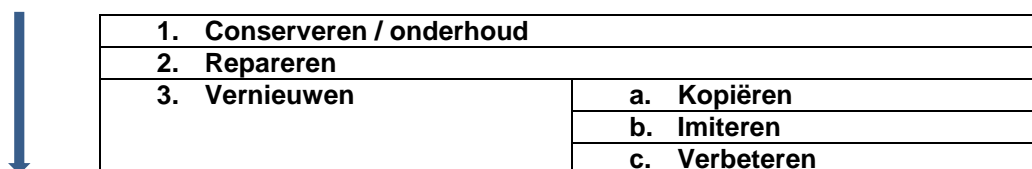
Hierbij hanteren we onderstaande hiërarchie van restauratiecategorieën: de zogenaamde 'restauratieladder'. Daarbij heeft een bepaalde regel uit oogpunt van onderhoud en restaureren steeds de voorkeur boven de regel eronder (zie Figuur 1).

Welke restauratiecategorie van toepassing is, hangt af van de fysieke samenhang en de cultuurhistorische waardenstelling van het betreffende bouwdeel.

De genoemde restauratiecategorieën zijn die zoals vastgelegd in de BRL Erkend Monumenten Adviesbureau (BRL ERM 2000).

De hier beschreven uitgangspunten vormen overigens ook een goed uitgangspunt bij ingrepen bij gebouwen en objecten zonder de status van beschermd monument.

Figuur 1: Hiërarchie van restauratiecategorieën (restauratieladder)

¹¹ *Compatibiliteit*: Een ingreep of behandeling mag geen schade (in technische of esthetische zin) toebrengen aan het aanwezige historische materiaal. De ingreep zelf dient binnen die randvoorwaarden zo duurzaam mogelijk te zijn.

¹² *Herbehandelbaarheid*: Een ingreep of behandeling moet herhaalbaar zijn na degradatie van de ingreep tot een onacceptabel niveau.

¹³ *Reversibiliteit*: Een ingreep moet volledig omkeerbaar zijn. Of het gaat bij de ingreep om een herkenbare toevoeging, die dankzij de herkenbaarheid weer ongedaan kan worden gemaakt.

Toelichting

In deze hiërarchie van restauratiecategorieën ('restauratieladder') gaan conserveren, onderhoud en repareren voor vernieuwen. Het materiaal is immers de fysieke drager van de cultuurhistorische waarde. Als conserveren of onderhoud onvoldoende is, gaat men over tot repareren. Indien onderdelen niet meer gerepareerd kunnen worden, volgt vernieuwen. Dit betekent dat vernieuwing alleen plaatsvindt bij:

- bedreiging van het voortbestaan (verval – van gebouw of gebouwdeel – kan niet gestopt worden);
- technisch falen van een constructie, materiaal of afwerking (er moet bij vernieuwen – althans voor de professional – herkenbaar zijn dat sprake is van 'later werk').

Bij vernieuwen zijn er drie opties: kopiëren, imiteren en verbeteren. Als traditionele technische middelen niet toereikend blijken om een monument te restaureren (kopiëren), dan is het aanvaardbaar om een beroep te doen op bewezen moderne conserverings- en constructiemethoden (imiteren). Het verbeteren van (onderdelen van) monumenten is alleen van toepassing indien een gebruikersdoel hierom vraagt (bijvoorbeeld eisen die voortvloeien uit het veilig kunnen gebruiken van een monument) en de waardenstelling hiervoor de ruimte geeft.

Bij de planvorming maakt het molenadviesbureau per onderdeel een keuze uit (een van) de restauratiecategorie(en) zoals weergegeven in paragraaf 3.4. uit de BRL-EMA (BRL ERM 2000). Deze keuze wordt schriftelijk vastgelegd.

Indien het molenadviesbureau een instandhoudingsplan opstelt, bestaat dit uit:

- bouwkundige inspectie of nulmeting;
- bouwkundige tekeningen;
- bestek;
- overige relevante documenten of zaken.

Het molenadviesbureau vervaardigt bouwkundige tekeningen op standaardformaat en zet deze op een voor de aard en omvang van het werk gebruikelijke schaal. De tekeningen geven inzicht in:

- de bestaande en nieuwe toestand;
- de cultuurhistorische waarden die in het geding zijn;
- aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden;
- toe te passen constructies.

Een door het molenadviesbureau vervaardigd bestek of werkomschrijving valt uiteen in een beschrijving van het werk, bijlagen en voor het werk geldende voorwaarden. Het molenadviesbureau omschrijft in het bestek of de werkomschrijving:

- aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden;
- toe te passen constructies;
- wijze van uitvoering en/of bewerking;
- samenstellingen, herkomst en afwerking van materialen en de beoogde resultaten en kwaliteit.

In het bestek wordt verwezen naar geldende instandhoudings specifieke kwaliteitsnormen (BRL's, URL's en andere normen) voor zover deze niet strijdig zijn met Europese verordeningen en wetgeving.

4.3.2. Het instandhoudingsplan

In aanvulling op paragraaf 4.3.1 van deze uitvoeringsrichtlijn omvat een instandhoudingsplan een totaalvisie op de bouwkundige, werktuigbouwkundige en waterbouwkundige aspecten van de monumentale en karakteristieke molen en de daaruit voortkomende randvoorwaarden.

Het molenadviesbureau baseert deze totaalvisie op de uitkomsten van de onderzoeken zoals benoemd in paragraaf 4.2. De totaalvisie vormt de basis voor de keuzes die zijn gemaakt bij de opstelling van het instandhoudingsplan.

De mate van detaillering van het instandhoudingsplan is afhankelijk van wat in het contract is afgesproken.

Het plan moet inzichtelijk zijn voor de opdrachtgever en de subsidiërende instanties en fondsen. Het plan moet inzichtelijk en uitvoerbaar zijn voor de molenmaker.

4.3.3. Het periodiek onderhoudsplan

In aanvulling op paragraaf 4.3.1 van deze uitvoeringsrichtlijn omvat een periodiek onderhoudsplan een totaalvisie op de bouwkundige-, werktuigbouwkundige en waterbouwkundige aspecten van de monumentale en karakteristieke molen, en op het dagelijks gebruik van de monumentale en karakteristieke molen en de daaruit voortkomende randvoorwaarden.

Een periodiek instandhoudingsplan is bovendien gebaseerd op:

- een inventarisatie van (soms) typespecifieke onderdelen van het gaande werk en de voorgenomen werkzaamheden om dit gaande werk in goede staat te houden;
- een inventarisatie van (soms) typespecifieke slijtdelen en maatregelen ter voorkoming / vermindering van slijtage benoemen.

Het molenadviesbureau baseert deze totaalvisie op de uitkomsten van de onderzoeken zoals benoemd in paragraaf 4.2. De totaalvisie vormt de basis voor de keuzes die zijn gemaakt bij de opstelling van het instandhoudingsplan.

De mate van detaillering van het periodiek onderhoudsplan is afhankelijk van wat in het contract is omschreven.

Het plan moet inzichtelijk zijn voor de opdrachtgever en de subsidiërende instanties en fondsen. Het plan moet inzichtelijk en uitvoerbaar zijn voor de molenmaker.

4.3.4. De kostenraming, begroting

Het molenadviesbureau maakt de financiële gevolgen van het geadviseerde inzichtelijk, en indien afgesproken zo nodig in elke fase van het project.

In de planfase zal dat zijn in de vorm van een bouwdelenraming/bouwkostenraming op basis van bouwdelen conform de Stabu-codering.

In de fase van het aanbesteden en/of het aanvragen van een subsidie of bijdrage zal dat zijn in de vorm van een open detailbegroting op regelniveau (Directiebegroting) op basis van het bestek conform de Stabu-codering en bestek, volgens het model dat de betreffende subsidie verlenende en/of financiële instantie vereist.

De begroting geeft de opdrachtgever, de vergunning-/subsidieverlenende en financiële instanties voldoende inzicht in de financiële consequenties van het project.

4.4. Aanbesteding en gunning

Indien het molenadviesbureau advieswerk uitvoert ten behoeve van aanbesteding en gunning, gelden onderstaande eisen voor werkzaamheden opgenomen in het contract.

4.4.1. Begeleiding van de aanbesteding

Het molenadviesbureau bespreekt de procedure van aanbesteding vooraf met de opdrachtgever en eventueel subsidieverlenende instanties voor wat betreft:

- de te volgen procedure: een Europese, een openbare, een niet-openbare of een onderhandse aanbesteding, dan wel een enkelvoudige uitnodiging;
- de te stellen selectie- en gunningscriteria, waarbij mede gebruik wordt gemaakt van ERM-richtlijnen, en
- in geval van de een niet-openbare of een onderhandse aanbesteding, dan wel een enkelvoudige uitnodiging: welke aanbieder of aanbieders worden uitgenodigd.

De te volgen procedure mag niet strijdig zijn met regelgeving over aanbesteding zoals vastgesteld door de nationale overheid in de Aanbestedingswet 2012.

Het molenadviesbureau begeleidt de bestedingsprocedure en documenteert dit, waarbij in de rapportage tenminste zijn opgenomen:

- de motivering voor de wijze van aanbesteden;
- de selectie- en gunningscriteria;
- de uitgenodigde aanbieder of aanbieders;
- de nota van inlichtingen;
- het procedureverloop;
- de aanbestedingsstukken;
- de nota van inlichtingen;
- analyse op volledigheid van de ingekomen aanbiedingen;
- het proces-verbaal van aanbesteding.

4.4.2. Advisering inzake de prijs- en contractvorming, gunning / opdrachtverlening

Het molenadviesbureau beoordeelt op basis van de gunningscriteria de geselecteerde aanbieder inhoudelijk en op volledigheid, en analyseert de bijbehorende open begroting op volledigheid en prijsniveau.

Het molenadviesbureau legt de uitkomsten van deze beoordeling en analyse schriftelijk vast en bespreekt deze met de opdrachtgever.

Daaropvolgend geeft de adviseur een schriftelijk advies:

- bij gebleken onduidelijkheden of onvolkomenheden in de aanbieder: over de in een aanvullend overleg inzake prijs- en contractvorming te behandelen onderwerpen;
- bij gebleken volledige en marktconforme aanbieder: over de gunning.

Het molenadviesbureau stelt een gunningsdossier op met:

- een overeenkomst van aanneming van werk;
- de contractstukken;
- overige relevante stukken.

Bij gunning dient de overeenkomst met de contractstukken door elke contractpartner te worden getekend in het in onderling overleg overeengekomen aantal exemplaren, waarbij één getekend exemplaar aan het projectdossier wordt toegevoegd.

4.5. Advisering met betrekking tot financiële aspecten

De aanvraag en de eindverantwoording met betrekking tot

- subsidie,
- fiscale aftrek,

- bijdragen van fondsen,
- overige inkomsten,

die door het molenadviesbureau zijn ingediend, moeten voldoen aan de criteria zoals die door de betreffende instantie zijn voorgeschreven. Uitgangspunt is dat de geleverde informatie de opdrachtgever en de beoordelende instantie(s) volledig inzicht geeft in de financiële aspecten van het project.

4.6. Wabo-omgevingsvergunning

Indien het molenadviesbureau werkzaamheden uitvoert bij het aanvragen van een Wabo-omgevingsvergunning, gelden onderstaande eisen voor werkzaamheden opgenomen in het contract.

4.6.1. Aanvragen van de Wabo-omgevingsvergunning

Door het molenadviesbureau opgestelde aanvragen voor een omgevingsvergunning voldoen aan de wettelijke eisen zoals gesteld door de betreffende overheid (de vergunningverstrekker). Uitgangspunt is dat de aangeleverde informatie de vergunningsverstrekker inzicht geeft in de gemaakte afwegingen en de voorgestelde aanpak.

Naast het instandhoudingsplan, zoals omschreven in paragraaf 4.3.2, wordt bij de aanvraag een omschrijving meegeleverd van:

- ethische afwegingen met betrekking tot behoud van cultuurhistorische waarden van het object;
- keuze van de restauratiecategorie zoals weergegeven in paragraaf 3.4.1. uit de BRL-EMA (BRL ERM 2000);
- aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden (mede gelet op de specifiek ten aanzien van monumentale en karakteristieke molens genoemde onderdelen in het aanvraagformulier van de Wabo-omgevingsvergunning – module Monument);
- toe te passen constructies/constructiemethoden;
- wijze van uitvoering en/of bewerking;
- samenstellingen, herkomst en afwerking van materialen en de beoogde resultaten;
- verwijzing naar geldende restauratiespecifieke kwaliteitsnormen (BRL's, URL's en andere normen).

4.6.2. Verstrekken van informatie

Het molenadviesbureau informeert de vergunningaanvrager/-houder over gewijzigde omstandigheden die relevant zijn voor (het verlenen van) de Wabo-omgevingsvergunning, gedurende de procedure van de aanvraag voor deze vergunning, na de verlening ervan, maar ook tijdens de uitvoering van de werkzaamheden. Bovendien adviseert de molenadviseur de vergunningaanvrager/-houder dat deze hierover het bevoegd gezag informeert.

4.7. Toezicht, directievoering en eindverantwoording

Indien het molenadviesbureau werkzaamheden uitvoert bij toezicht, directievoering en eindverantwoording, gelden onderstaande eisen voor werkzaamheden opgenomen in het contract.

4.7.1. Informatievoorziening

Het molenadviesbureau informeert de deelnemers van het bouwproces, waaronder de opdrachtgever, de aannemer, het betreffende bevoegd gezag en eventuele specialisten, adequaat (tijdig en volledig) wat betreft:

- bestek en de eventuele aanvullende informatie;
- tekeningen en het beheer daarvan;
- financiën;
- administratie;
- meer- en minderwerk;
- verwerkte stel- en verrekenposten;
- wijzigingen;
- planning;
- planwijzigingen.

4.7.2. Controle op uitvoering

Het molenadviesbureau waarborgt controle op de uitvoering. Daarbij wordt zorggedragen voor:

- regelmatig toezicht;
- adequate overlegstructuur;
- verslaglegging en accorderen;
- vakexpertise van de toezichthouder;
- aansturing, begeleiding, kwaliteitsborging op het werk;
- inzage/controle van keuringen (op materiaal, techniek, constructies en veiligheid) en registratie;
- registratie van meer- en minderwerk.

4.7.3. Vertegenwoordiging bij oplevering

Het molenadviesbureau vertegenwoordigt de opdrachtgever tijdens de voor-, tussen- en eindoplevering van het werk. Het bureau maakt van de oplevering een opleverrapportage, waarin de geconstateerde gebreken eenduidig zijn vastgelegd wat betreft omvang en locatie. In het opleverrapport wordt vastgelegd binnen welke periode de geconstateerde gebreken zijn verholpen, wat tijdens een tweede oplevering wordt gecontroleerd. Het opleverrapport wordt ten minste door het molenadviesbureau én de aannemer en desgewenst tevens door de opdrachtgever voor akkoord getekend.

Na afloop van de bestekmatig vastgelegde onderhoudsperiode vindt een laatste oplevering plaats, waarvan een opleverrapportage wordt gemaakt volgens wat in het voorgaande is beschreven.

4.7.4. Eindverantwoording

Na afloop van een uitgevoerd werk stelt het molenadviesbureau een revisiedocument of een overzicht op van ingrepen, materialen, technieken, kleurnummers en een verantwoording. Daar hoort ook bij een verantwoording van:

- de keuzes die zijn gemaakt wat betreft de restauratiecategorieën zoals omschreven in de BRL-EMA (BRL ERM 2000) paragraaf 3.4 'Uitgangspunten voor het nemen van beslissingen bij onderhoud en restauratie';
- de wijzigingen die zijn doorgevoerd ten opzichte van het oorspronkelijke instandhoudingsplan.

Opleverdossiers bevatten in ieder geval de volgende onderdelen:

- het proces-verbaal van oplevering;
- de contractuele bepalingen betreffende de nazorg;
- de verstrekte garanties en revisiebescheiden zoals:
  - kleurnummers;
  - lijst met onderaannemers;
  - mortelsamenstelling, etc.;
- het voornoemd revisiedocument of overzicht.

De molenadviseur overhandigt dit document aan de opdrachtgever en adviseert deze daarbij dit ook te overhandigen aan het bevoegd gezag.

4.8. Advies zonder plan

Het molenadviesbureau legt een advies over molengerelateerde onderwerpen altijd schriftelijk vast. Dit kan door middel van een rapport of een notitie naar aanleiding van een persoonlijk of telefonisch overleg.

Waar nodig onderbouwt het molenadviesbureau een dergelijk advies met een rapportage op basis van onderzoek of inspectie zoals beschreven in paragraaf 4.2.

5. EISEN AAN HET MOLENADVIESBUREAU

5.1. Algemeen

Het molenadviesbureau moet op de hoogte zijn van de geschiedenis van molenontwikkeling en molenbehoud in Nederland zoals vastgelegd in Bijlage 1 en de cultuurhistorische waarde kunnen bepalen voor de molen specifieke uitvoeringen en constructies.

Indien de wens bestaat terug te restaureren naar een bepaalde periode, moet het molenadviesbureau hierover een genuanceerd (afgewogen) advies kunnen geven.

Het molenadviesbureau moet op de hoogte zijn van geldende beleidslijnen en -visies, zoals aangeduid in paragraaf 5.3, en deze toepassen op zijn werkzaamheden.

5.2. Instandhoudings specifieke bureau expertise

Het molenadviesbureau heeft minimaal de kennis en kunde in huis als beschreven in deze uitvoeringsrichtlijn onder 5.1, 5.2.1 en 5.2.2. Hoe deze kennis binnen het bureau is verdeeld, is niet van belang. Het gaat erom dat het bureau als totaal de kennis in huis heeft en met haar producten voldoet aan de eisen van de BRL-EMA (BRL ERM 2000). Binnen het bureau zijn de functies van directeur, projectleider, calculator, bestekschrijver, tekenaar minimaal aanwezig. Deze mogen verenigd zijn in één persoon. Ten hoogste één functie (met uitzondering van de directeur en projectleider) mag worden vervuld door een partij of persoon van buiten het bureau.

5.2.1. Vereiste kennis binnen het bureau

Het molenadviesbureau zorgt ervoor dat in ieder geval de hieronder omschreven kennis binnen het molenadviesbureau aanwezig is. Deze opsomming sluit niet uit dat ook aanvullende kennis is vereist. Als vanwege de onderhanden werken aanvullende kennis van het molenadviesbureau verwacht mag worden, kan de certificerende instelling het bureau ook daarop toetsen. Deze kennis borgt dat het molenadviesbureau een monumentale en karakteristieke molen kan 'lezen' en de weloverwogen kan beslissen tot een bepaalde aanpak, een bepaald materiaal of een bepaalde instandhoudingsmethode. Bovendien stelt deze kennis het molenadviesbureau in staat om te herkennen wanneer het nodig is om andere expertise(s)/specialisten/adviseurs in te schakelen.

De certificerende instelling toetst het molenadviesbureau op onderstaande specifieke en algemene kennis.

Het molenadviesbureau beschikt over inhoudelijke kennis op de volgende vakgebieden:

- bouwkunde en werktuigbouwkunde;
- molentypologie;
- bouwhistorie;
- geschiedenis van de monumentenzorg in Nederland, bekendheid met de resultaten van de monumentenzorg- en instandhoudingspraktijk in het verleden, bekendheid met de geschiedenis van het instandhoudingsvak en de instandhoudingsethiek in het algemeen;
- historische constructies, waar onder begrepen funderingen en fundatiemethoden;
- bewerkingen en afwerkingen;
- materiaalsoorten en kwaliteiten:
  - hout, houtaantasting en de bestrijding van deze aantasting;
  - baksteen en andere gebakken steenproducten;
  - mortels, species, beton, reparatie- en conserveringsmortels;
  - natuursteen;
  - metalen: ferrometalen (smeedijzer, gietijzer, staal) en non-ferrometalen (zoals lood, koper, zink, messing, brons);

- verf, oppervlakte- en afwerkingstechnieken.
- voor monumentale en karakteristieke molens specifieke verwerkingsmethoden van materialen (bijv. de verticale verwerking van riet: genaaid in plaats van gebonden);
- technieken (toegepaste en toe te passen). Het gaat hierbij zowel om van oudsher toegepaste technieken als om hedendaagse en technieken bij de instandhouding en conservering van monumenten;
- innovatieve materialen en technieken die toegepast kunnen worden om bijvoorbeeld de veiligheid of levensduur te verhogen, of het productieproces te optimaliseren;
- schade- en vervalphenomenen; herkennen, betekenis (wel of niet vervangen) daarvan;
- het bouwproces in relatie tot de instandhouding (fasering van het bouwproces, oriënteren, definiëren, ontwikkelen en gebruiken);
- wet- en regelgeving voor het aspect veiligheid, gezondheid alsmede milieu (Warenwetbesluit Machines, Arbobesluit en Bouwbesluit 2012) zowel in de advisering, maar ook in de uitvoering van het advies in het dagelijks gebruik van de monumentale en karakteristieke molen;
- veiligheidsvoorzieningen inzake (constructieve) brandveiligheid, gebruiksveiligheid, bliksemafleiding, veiligheid voor de molenmaker, de molenaar, de moleninspecteur (Arbo, Bouwbesluit 2012) en overige aanwezigen in en rond de molen (Bouwbesluit 2012);
- kennis van ERM-richtlijnen voor deze disciplines.

Het molenadviesbureau beschikt over algemene kennis op volgende vakgebieden:

- stromingsleer en waterbouw;
- wet- en regelgeving op het gebied van monumenten en molen-, wind-, water- en stuwrechten, molenbiotop, milieu en planologie;
- kunnen onderkennen wanneer archeologische en cultuurhistorische waarden in het gebied kunnen zijn/komen;
- economische aspecten die samenhangen met het productieproces van de monumentale en karakteristieke molen;
- specifieke molenterminologie en in het verlengde daarvan het 'spreken' van dezelfde taal als de moleneigenaar en de molenmaker;
- streekeigen bouwwijzen en detailleringen;
- historische interieur;
- bouwfysica;
- installatiesystemen;
- voedselveiligheid zoals gesteld in de Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP) en de daarvan afgeleide hygiënecode, opgesteld door het Productschap Akkerbouw.

5.2.2. Kwalificatie van medewerkers

De bureaumedewerkers zijn aantoonbaar voldoende en passend gekwalificeerd (wat betreft kennis en ervaring) voor het soort werk waarvoor zij worden ingezet.

Voor leidinggevenden of zelfstandigen (in het geval van een erkenning van een OZP-er) geldt dat minimaal aan één van onderstaande eisen wordt voldaan:

- Minimaal HBO-niveau bouwkunde, werktuigbouwkunde of weg- en waterbouwkunde, aangevuld met (een) specifieke instandhoudingsopleiding(en)/cursussen waarin de basis-eisen van de BRL-EMA (BRL ERM 2000) worden behandeld.
- Indien geen aanvullende opleidingen zijn gevolgd op instandhoudings specifiek niveau: minimaal 5 jaar werkervaring bij een werkgever/collega met bovenstaand niveau, die (mede) werkzaam is bij de instandhouding van monumentale en karakteristieke molens.
- Zonder deze opleidingen geldt als eis dat de leidinggevende kan aantonen dat deze meer dan tien jaar ervaring heeft opgedaan bij een werkgever/collega met bovenstaand niveau.
- in het bezit zijn van een getuigschrift van vrijwillig molenaar zoals afgegeven door de Vereniging de Hollandsche Molen en/of het diploma molenaar van het Gild Fryske Mounders.

Voor de werknemers geldt dat zij een opleiding moeten hebben voltooid op ten minste een van de volgende niveaus:

- HBO bouwkunde;
- MBO bouwkunde, aangevuld met cursussen en opleidingen op het gebied van instandhouding;
- MBO bouwkunde, aantoonbaar aangevuld met 5 jaar ervaring bij een werkgever/collega met bovenstaand niveau.

5.3. Uitgangspunten voor de adviestaak van de molenadviseur

De discussie over molenbehoud zoals beschreven in Bijlage 1 resulteerde in 2011 in de beleidsnotitie 'Een toekomst voor molens. Uitgangspunten voor de omgang met monumentale molens' door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.¹⁴

Hierin worden de volgende uitgangspunten vastgesteld voor de rijksoverheid bij de omgang met monumentale en karakteristieke molens en molenrestanten: hun monumentale waarde, hun plaats in het landschap en hun functie in de maatschappij.

Basis voor het erfgoedbeleid met betrekking tot monumentale en karakteristieke molens is een objectieve, op de afzonderlijke monumentale en karakteristieke molen toegesneden waardering van wat er op dit moment is. De monumentale waarde, bestaande uit bijvoorbeeld de locatie, het gebouw en het eventuele gaande werk, de bouwhistorie en de geschiedenis van de plek zijn uitgangspunt.

Het laten werken van de monumentale en karakteristieke molen, liefst als ware hij economisch nog vol in bedrijf, is niet het enige en meestal zeker niet het belangrijkste oogmerk van het beleid. Het laten draaien en malen van monumentale en karakteristieke molens heeft de voorkeur zolang de bescherming van monumentale waarden hierbij in acht wordt genomen.

Bij restauratie en onderhoud worden waar mogelijk oorspronkelijke technieken en materialen toegepast. Daar waar de monumentale waarden niet in het gedrang komen, bestaat ruimte voor de toepassing van hedendaagse, innovatieve technieken en materialen.

Herbestemming, met behoud van monumentale waarden, wordt gestimuleerd waar dit het gebruik van het monument bevordert en de positie ervan in de maatschappij versterkt. Een aantal voor monumentale en karakteristieke molens karakteristieke eigenschappen legt beperkingen op aan de mogelijkheden tot herbestemming.

De binding tussen een monumentale en karakteristieke molen en zijn plek en omgeving vormt een belangrijke monumentale waarde, een waarde die geschaad wordt als een monumentale en karakteristieke molen wordt verplaatst. Het uitgangspunt is dat monumentale en karakteristieke molens niet worden verplaatst.

Verhoging van een bestaande monumentale en karakteristieke molen, bedoeld om de windvoorziening te verbeteren, schaadt in veel gevallen de monumentale waarde ervan.

Gezien het aantal gerestaureerde monumentale en karakteristieke molens in Nederland wordt gehele of gedeeltelijke reconstructie van gebouwen – al is dit met monumentale en karakteristieke molens in het verleden regelmatig gebeurd – niet nodig geacht en bovendien als niet wenselijk gezien.

Sinds de decentralisatie van de rijksoverheidstaken naar gemeenten en provincies zijn de gemeenten de bevoegde instantie voor het verlenen van vergunningen bij het restaureren van mo-

---

¹⁴ <http://www.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/publications/een-toekomst-voor-molens.pdf>

numentale en karakteristieke molens. Alleen in bijzondere gevallen wordt hierbij advies gevraagd aan Rijk of provincie.

Alleen de subsidiëring van onderhoud geschiedt nog door de rijksoverheid, waarbij de provincies en gemeenten in veel gevallen een aanvullende subsidie verlenen. Door de rijksoverheid wordt geen subsidie meer verleend voor restauratie van monumenten, dit is gedecentraliseerd naar de provincies.

Bijlage 1. Geschiedenis van het molenbehoud in de 20^e eeuw

Molens zijn van oudsher machines die, net als alle andere machines, zo efficiënt mogelijk moesten produceren. In de loop der eeuwen zijn er daarom nogal wat wijzigingen bij bestaande molens doorgevoerd. Nieuwe molens werden vaak al bij de bouw voorzien van de meest recente techniek en vindingen.

Vermaard is het toepassen van gietijzer en ijzer in de tweede helft van de negentiende eeuw bij allerlei molenonderdelen, om ze langer mee te laten gaan. Ook het stroomlijnen van wiekenkruizen in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw is een belangrijke factor geweest bij het behoud van molens, net als de inzet van molens tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De crisis van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog had het aanzicht van de molens geen goed gedaan. Hierop waren een aantal uitzonderingen. Zo hadden vele poldermolens de zogenaamde BWO-status (wet op Bescherming van Waterstaatswerken ten tijde van Oorlog). Ook bleven sommige korenmolens nog lang in bedrijf en zijn er zelfs proeven genomen met het opwekken van elektriciteit. Bij deze molens zijn innovaties doorgegaan.

Na de Tweede Wereldoorlog worden molens meer gezien als monumenten. Afbraak kan alleen met goedkeuring door provincie en Rijk. Tussen 1963 en begin jaren zeventig van de vorige eeuw volgt het opnemen van de meeste monumentale en karakteristieke molens in het monumentenregister als rijksmonument.

Het gevolg is dat de meeste monumentale en karakteristieke molens als 'stilstaande' monumenten worden gerestaureerd, waarbij ze met name als fraaie elementen in het landschap dienden.

Vanaf het verschijnen van de Molennota in 1966 is door de rijks- en provinciale overheid actief beleid gevoerd om monumentale en karakteristieke molens als werkend monument te behouden en restaureren, waarbij de functie als molen bleef behouden of werd hersteld.

Met de opkomst van het Gilde van Vrijwillige Molenaars in 1970 werd het molenaarsambacht nieuw leven ingeblazen en kwamen vele monumentale en karakteristieke molens op vrijwillige basis weer in bedrijf. In 1976 werd het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde opgericht en dit gilde zette de trend om weer echt met monumentale en karakteristieke molens te malen. Monumentale en karakteristieke molens die soms al tientallen jaren stilstonden, kwamen zo weer (beroepsmatig) in bedrijf.

Door het beleid dat werd ingezet met de Molennota hebben, in combinatie met de maatschappelijke ontwikkelingen, vrijwel alle monumentale en karakteristieke molens in Nederland hun originele functie kunnen behouden.

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw lag de restauratie-inspanning vooral bij het behouden van de soms in zeer slechte staat verkerende monumentale en karakteristieke molens (waarbij vaak forse restauratie ingrepen noodzakelijk waren).

Vanaf de jaren negentig, toen voor het voortbestaan minder behoefde te worden gevreesd, verschoof de aandacht meer naar behoudend restaureren en het behoud van oude materialen; zeker ook door de invloed van de vrijwillige molenaars en andere deskundigen.¹⁵

Ook wordt in deze periode voor het eerst bouwhistorisch onderzoek aan monumentale en karakteristieke molens verricht. Rond de eeuwwisseling wordt deze trend doorgezet. Vaak wordt het moment waarop de monumentale en karakteristieke molen voor het laatst in bedrijf was, als uitgangspunt genomen bij de planvorming. Het doel van de restauratie bleef echter een goed functionerende monumentale en karakteristieke molen. Wezensvreemde functies werden niet gepropageerd en konden vaak zelfs worden teruggedraaid.

¹⁵ In dit jaar restaureerde Harrie Beijk het wiel van de standerdmolen in Urmond in plaats het compleet te vernieuwen. Zo'n slecht wiel opknappen was voor die tijd nog nooit vertoond. Begin jaren 90 is nog de Noordeveldse molen na brand compleet vernieuwd, terwijl in 1997 de Blokweerse molen gerestaureerd werd na brand.

Met de 'Discussie Bazelmans' tijdens het Molensymposium in 2007 werd korte metten gemaakt met het dogma dat monumentale en karakteristieke molens altijd moeten malen. Professor Jos Bazelmans stelde de uitgangspunten van het molenbehoud ter discussie met zijn referaat 'Moeten molens altijd malen?'. Bazelmans constateert in zijn bijdrage dat de wijze waarop met monumentale en karakteristieke molens wordt omgegaan – als malend werktuig behouden – op z'n zachtst gezegd op gespannen voet staat met de in de monumentenzorg gehanteerde prioriteitstelling: eerst onderhouden, dan pas repareren en conserveren, dan pas restaureren en vernieuwen en in het uiterste geval reconstrueren.

Dit leidde tot een uitgebreide polemiek op het (door de Vereniging De Hollandsche Molen ingerichte) discussieforum molentoeekomst.nl en het visiedocument 'De toekomst van de molens' in 2009.¹⁶ De conclusies in dit visiedocument zijn:

1. Molenbehoud moet uitgaan van de combinatie van draai- en maalvaardige monumentale en karakteristieke molens enerzijds en hun historische waarde anderzijds.
2. Monumentale en karakteristieke molens zijn historische werktuigen en daarin ligt hun cultuurhistorische waarde.
3. De huidige praktijk van molenbehoud moet verbreed worden tot een integrale benadering, waarbij de monumentale en karakteristieke molen, zijn geschiedenis, biotoop, landschapelijke of stedenbouwkundige plek en bestemming en gebruik op elkaar afgestemd worden.
4. Integraal molenbehoud leidt tot verschillende waardestellingen bij monumentale en karakteristieke molens en borgt de diversiteit binnen het molenbestand.
5. Integraal molenbehoud moet gepaard gaan met een heldere rolverdeling tussen alle bij het molenbehoud betrokken partijen.

De Hollandsche Molen gaf hiermee de kaders aan waarbinnen het molenbehoud volgens haar vormgegeven moet en kan worden. De uitkomsten van dit visiedocument vormen mede de basis voor de beleidsnotitie 'Een toekomst voor molens. Uitgangspunten voor de omgang met monumentale molens' door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed van 2011.

---

¹⁶ <http://www.molens.nl/uploads/files/Definitief%20Hollandsche%20Molen%20Visiedoc%202009.pdf>